

Eugen Simion – perenitatea criticii constructive

Andrei Milca*

În ziua de 18 octombrie 2023 am comemorat deja un an de la dispariția fizică a lui Eugen Simion, directorul Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, fostul președinte al Academiei Române, profesor și mentor al atâtor studenți ai Facultății de Litere. Pe 25–26 mai 2023, când Eugen Simion ar fi împlinit 90 de ani, Institutul „G. Călinescu” a organizat – sub egida Academiei, prin Secția de filologie și literatură – colocviul internațional *Modelele criticii românești*, în cadrul căruia am susținut selecțiuni dintr-un studiu mai amplu, *Imaginea criticului în jurnale, interviuri și convorbiri*.¹

Adaug aici alte câteva fragmente, din seria *Schițelor de (auto)portret*, pentru definitivarea imaginii monumentale a unui Eugen Simion văzut de ceilalți și de sine însuși, (auto)reflectat în oglinda epocii și a criticii literare a anilor 2000. Remarcam, și în susținerea din cadrul colocviului, și în textul integral dedicat conferinței, vocația de diarist a criticului, ce dă o șansă nesperată acestui gen ingrat – jurnalul intim, autobiografiile, scrierile confesive/memoriile, eseurile autobiografice etc. Eugen Simion își descoperă, odată cu jurnalul devenit carte *Timpul trăirii, timpul mărturisirii*, o latură neexplorată până atunci, cea confesivă și o nouă cheie/cale de acces pentru propria-i critică. Eugen Simion va aprofunda subiectul în această etapă a operei de după *Jurnalul parizian* și până la ultima carte din 2022, *Recurs la natură*, confesiunea devenind un act de credință și axul central al creației sale din ultimii 45 de ani.

Semnificative pentru tema de față – un intelectual autentic la ora mărturisirilor, în mai multe momente din deceniile 7, 8 sau 9 ale secolului tre-

cut – rămân cele două jurnale, cel parizian – *Timpul trăirii...* (când autorul, după experiența pariziană și contactul cu criticii francezi, belgieni și elvețieni – Roland Barthes, Jean-Pierre Richard, Georges Poulet, Jean Rousset, Jean Starobinski –, are revelația biografismului și găsește o nouă abordare pentru opera sa, începând a mitiza, „a trece din timpul trăirii în cel al mărturisirii, de la experiență la concept, de la faptă la mit, de la nonficțiune la literatură, în fapt, a nonficțiunii”) și cel german – *Sfidarea retoricii*, dar și cărțile de *Convorbiri*, cu Petru Dumitriu, Aurora Cornu și mai ales Andrei Grigor, cât și interviurile acordate unor George Arion – 1981 și 1990, Viorel Cacoveanu – 1989 sau Caius Dragomir – 1998 și republicate în volumul *Moartea lui Mercuțio*, primele două, și *Fragmente critice II – Demonul teoriei a obosit*, celelalte două. Ambiția criticului (inovând pe modelul declarat lovinescian, dar și adept până la capăt al autonomiei criticii estetice și al metodei călinesciene – a se vedea și colecțiile revistelor „Caiete Critice”, „RITL”) a fost, încă de la începuturi, construcția, nu doar a unei arhitecturi critice personale, ci a unei întregi școli, nu numai a unor concepte operabile la timpul literar respectiv, ci a unei literaturi noi, de fapt o amprentă a unei alte generații: „Ambiția mea a fost și este încă de a construi o literatură, de a fi întâi arhitectul unei generații și, apoi, comentatorul inspirat al unei literaturi. Am și ambiții mai mari. Am visat de tânăr să fiu citit nu numai pentru adevărul textelor mele, dar și pentru frumusețea lor. Ca o proză superioară de idei”².

Criticul își asumă obiectul „după ce obiectul a fost deja o dată asumat, exprimat, individualizat

*Redactor, revista „Academica”; asistent cercetare Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”

In memoriam
Academician EUGEN SIMION
25 mai 1933 – 18 octombrie 2022

de către poet”; criticul este deci, în viziunea lui Simion, „un poet care trece imaginarul prin urechea de ac a unui concept”. Iar poetul, în tot ceea ce scrie, își păstrează permanent urmele inocenței (acea stare inefabilă despre care vorbește Marin Preda, în ideea că scriitorul, dacă vrea să rămână autentic, nu trebuie să își piardă inocența). Portretul final al *scepticului mântuit* i se potrivește lui Simion însuși, care repetă involuntar aceleași drumuri cu modelul său la 40 sau la 60 de ani: „La 40 de ani criticul este cordial, puțin sceptic, receptiv cu măsură, atent la *cei ce vin*, interesat de *cei ce sunt*. O sănătoasă rezervă îl ține departe de mișcările de ultima oră. Nu este în avangardă, dar nici împotriva spiritului de înnoire. Este acolo unde îi stă bine unui critic literar să fie: *în ariergarda avangardei*. [...] la 40 de ani... se fixează într-un concept și se gândește să-l valorifice în opere de sinteză [...] și-a revăzut ideile din tinerețe, pe unele le-a părăsit, pe altele le-a înscris într-un sistem. Nu putem fi toată viață relativiști, invariabil sceptici, tăgăduitori. Nevoia de coerență, de puncte de sprijin, de concepte devine de la o anumită vârstă imperioasă. [...] La 60 de ani, după un lung război intelectual, Lovinescu este același. Și-a păstrat cordialitatea, nu și-a pierdut nici bucuria de a munci. Face, în continuare, critică literară. Este, desigur, mai sceptic, dar scepticismul găsește o compensație în opera lui și în operele altora [...] Scepticismul pe care Lovinescu îl consideră a fi un dat al psihologiei lui, suportă această modificare curioasă: silește pe critic a se resemna în ceea ce privește bunurile curente ale existenței și să se consacre unei activități mai abstracte. Are dreptate Ion Barbu să

numească, atunci, pe Lovinescu *un sceptic mântuit*. Izbăvirea lui este într-o mare măsură opera voinței. Povestea bovarismului său de aici pornește”³.

Ideea scepticului mântuit revine pe parcurs, Simion considerându-se astfel și el, de la un moment dat încolo, în interviurile cele mai importante acordate înainte și după 1989 (lui George Arion, „Flacăra”, 1981: *Tradiția este progresul care tocmai s-a înfăptuit*; lui Viorel Cacoveanu, „Tribuna”, 1989: *Sunt un sceptic care caută motive să se mântuiască*; din nou G. Arion, „Flacăra”, 1990: *O lume nouă nu se poate construi cu o ură veche*; Caius Dragomir, 1998: *Despre modelele literaturii*). Despre *cei ce vin* și *cei ce sunt* va mai discuta, printre altele, în *Convorbirile* cu Andrei Grigor (în care dezbate pe larg și ceea ce înseamnă, din punct de vedere critic, ariergarda avangardei și asumarea acesteia), dar și în *Prologul relansării „R.I.T.L.”* – 2007.

Din câteva destăinuiri, făcute lui Andrei Grigor, aflăm chiar și proiectele unor cărți nescrise: „Ca orice creator, criticul are o biografie și o parte din biografia sa poate fi urmărită în operă. Mai exact, opera lui este o formă a biografiei sale. Apoi existența lui socială, viața lui particulară, adeziunile și tăcerile sale... toate acestea pot forma o fabuloasă biografie. [...] Visez să scriu o carte despre biografiile criticilor români.. Ce destine au câțiva dintre ei!” (*Convorbiri*, 2004); „Ce pot să-ți spun este că am o *strategie de apropiere* de operă (ceea ce se cheamă *un demers*), am *un număr de concepte*, și probabil, *un număr de fantasme*, de obsesii care mă urmăresc. M-a

preocupat, mai demult, sub influența lui Jean-Pierre Richard, problema strategiei criticilor. Voiam să scriu chiar o carte despre acest subiect” (au rămas totuși câteva studii într-un scurt volum despre Titu Maiorescu, Paul Zarifopol, Vladimir Streinu, G. Călinescu, E. Lovinescu, **n.n.**); „Am atâtea de scris! O istorie, de pildă, a vieții literare postbelice. Mi se pare esențială pentru înțelegerea corectă a literaturii propriu-zise. Literatura post-decembristă trebuie studiată, întâi, ca un capitol al istoriei mentalităților în stare de criză. Ce personaje, câte fantasmagorii, ce istorii! La urmă, tragem linie și socotim: ce rămâne din aceste crunte involburări? O epocă se judecă după numărul capodoperelor, nu după numărul pamfletelor...” (*idem*, 2004)⁴.

În 1994/1998, îl provoacă la o serie de discuții pe Petru Dumitriu, atingând de multe ori aceleași teme și obsesii literare în dialogul lor de final de secol, de multe ori cel care pune întrebările – Simion schimbând locul din mers cu interlocutorul său și încercând să dea soluții dilemelor (situația se va inversa în *Convorbirile cu Andrei Grigor*, unde Simion devine din interviewer – mărturisitor, unele întrebări adresate în 1994 lui Dumitriu fiind reluate aproape identic de către Grigor un deceniu mai târziu). „*Convorbiri cu Petru Dumitriu* este prima mea carte de acest gen; mai am în manuscris două, o carte vorbită cu Nichita Stănescu, *Bolile profesionale ale artistului* și o carte despre *Tânărul Preda*” (ce se va metamorfoza într-un volum de dialoguri cu prima soție a acestuia, Aurora Cornu, între timp apărut, **n.n.**). „Cred că noi ne găsim, în momentul de față, într-o etapă în care științele umanistice trebuie să redobândească viziunea totalității lumii și, deci, a omului; în același timp să refacă și unitatea operei, a creației. Opera văzută ca întreg”. La fel, vorbind despre nevoia de educatori/antrenori culturali (ceea ce el însuși este, prin caietism și alte proiecte de durată), dilemele și întrebările esențiale pe care le ridică E. Simion în discuțiile sale vor fi inevitabil preponderent spirituale: „*Spre ce credeți că se îndreaptă lumea actuală?, Ce a pierdut omul în acest secol?, Ce a câștigat?, Ce ar trebui să recupereze?*; practică apoi acel joc de tipul barthesian *Ce-mi/ ce va place, ce nu-mi/ ce nu va place; Cum vedeți destinul culturii române* (între extremele obsesiei identității, frustra-

rea culturii minore în fața occidentului vs țâfna postprotocronistă a orgoliului mioritic); *Ce șanse are ea prinsă între naționalism și globalizare, pt a fi acceptată în Europa/?; Există o nouă criză a culturii?*”. Volumul de *Convorbiri cu Petru Dumitriu*, una dintre simpatiile literare declarate ale criticului, va analiza toate aceste fantasme, obsesii auctoriale, cărora li se vor adăuga altele, pe parcurs. Ediția a doua revăzută și adăugită (1998) ne oferă confesiunile unui mare scriitor, Petru Dumitriu, față în față cu un reporter care nu-l „iartă” – Eugen Simion, și-l obligă să se deschidă complet, „interogându-l” despre aproape orice, oricât ar fi de jenant. Astfel se rescrie destinul unui elitist, Dumitriu, care a ajutat la „construcția socialismului” din care a ales să se autoexileze, deși aflat pe val, în 1960. Părăsind sistemul „socialist-tătăresc”, Dumitriu intră în „lumea frigului”, în „universul prostituționar” (Occidentul), fără a mai atinge vreodată succesul sperat dincolo cum îl reușise aici. După un blocaj literar, încearcă sinuciderea, din fericire eșuată în tentativă, și spre senectute îl descoperă pe Dumnezeu, *au dieu inconuu*; așadar, o spovedanie în exil, vorbind despre un Dumnezeu necunoscut, care nu se arată, într-o lume a negației. Intelectualul discerne între *le mal francais* și *le mal roumain*, între crizele personale și cele spiritual-universale, conștientizând că în Occident se simte nefericit dar nu e sigur că s-ar simți altfel în România, ajungând la final, din fostul *dandy* socialist bucureștean al anilor '50, un apatrid resemnat, un singuratic care încearcă să creadă deși „nu crede” – căci „nu e sigur – dar cine poate fi sigur de Dumnezeu?”⁵.

După ce l-a determinat pe Dumitriu să se defuleze în fața publicului lector, Simion la rândul-i se confesează în 2004 lui Andrei Grigor, reluând temele și motivele amintite (a se vedea și prefața *În ariergarda avangardei...*). Volumul reliefează mai pregnant modelele autorului și sfaturi către discipolii săi, pentru că reprezintă chipul autorului la maturitatea artistică deplină a creației sale, 70 de ani, nu cu mult diferit de cel al (încă) tânărului plin de speranțe din 1974. Doar că, în cei 30 de ani trecuți de la *Jurnalul parizian*, cel care se temea atunci că nu își va putea acoperi obiectivele marii opere a bifat între timp toate bornele, atingând vârful construcției acesteia. Concluziile 107

cărții-dialog cu Grigor nuanțează autoportretul artistului la senectute: „*Sunt critic literar, adică un om care crede că adevărul există*: Criticul, dacă mai păstrează în el urmele inocenței [...], este destinat să comenteze efectele inocenței în literatură. Nu direct, ci prin intermediul scriiturii. Scriitură, întâi a poetului sau prozatorului, și, la urmă, propria scriitură. Trecută prin atâtea mecanisme, ce mai rămâne din biata inocență? Oricum, ea ajunge sub ochii criticului deja gravidă de sensurile pe care i le da scriitură. Nu-i rămâne criticului, cred, decât o singură formă de inocență: inocența de a crede că, într-o zi, o să apară un nou Eminescu și, astfel, fidelitatea lui pentru literatură să nu-i pară zadarnică. Această credință a avut-o E. Lovinescu. Există, poate, în orice critic autentic. Altfel, de ce stă el o viață întreagă cu ochii în cărți și cu creionul în mână, dacă nu cu speranța obscură că, cine știe?, o să descopere într-o zi o capodoperă. Capodopera necunoscută, himera celor care cred cu putere că *literatura este o formă superioară de existență*”⁶.

În toate confesiunile și convorbirile sale Eugen Simion marchează de mai multe ori, aproape obsesiv și, evident, deranjat, anumite tare tipice culturii românești, slăbiciuni ale literatului român și culturii române: *adamismul*, complexul inerteției; *spiritul vegetativ*; *anomia* (incivismul); individualismul exacerbat; scepticismul și prudența proverbială, neîncrederea în viitor; *spiritul trazațional*, după o formulă a lui M. Ralea; criticismul; complexul discordiei; clonarea culturală/cultura în salturi/lucratură pe spații mici; *balcanismul*; *fandacia*; complexul față de străini și cel al întârzierii noastre istorice, al identității, marginalității; răul ideologic/politizat (scriitorul ar trebui să evite politica, să stea departe de ea – intrând în politică, își va neglija sau parazita opera etc.); disprețul elitist; intraductibilitatea marii noastre poezii (și implicit tragedia circulației restrânse a limbii noastre); lipsa unei filosofii de existență în romanul românesc; *complexul de a avea prea multe complexe* și de a nu scăpa de ele etc. Acestora li se pot opune, din fericire, *binele românesc*, *omenia*, *bucuria*, *credința*, adică *România profundă*.

Pentru tema aleasă – E. Simion în oglindă, văzut de ceilalți/văzut de sine însuși – am amintit și cele câteva interviuri esențiale (1981, 1989, 1990, 1998), reluate în *Moartea lui Mercuțio* și

Fragmente critice. Reținem fragmente din *O lume nouă nu se poate construi cu o ură veche* (interviul luat de George Arion în „Flacăra” din 1 martie 1990, republicat în *Moartea lui Mercuțio*), în care apară consecvent ideea criticii estetice și autonomia acesteia într-o perioadă a contestărilor furibunde și a procesului tuturor creațiilor din comunism, Simion făcând un apel la toleranță: „Putem ironiza la infinit estetismul criticii literare și, în genere, abilitatea estetică a literaturii, dar criteriul estetic a fost unica posibilitate a criticii literare, în ultimele patru decenii (ale comunismului) de a apăra literatura. Și ca literatura să existe ca atare. Și ca literatura autentică să nu fie confundată cu pseudo-literatura (oficială, propagandistă). Literatura nu se împarte în *literatură care a tăcut* și *literatură care a vorbit* (contra totalitarismului); se împarte în primul rând în *literatură bună* (bună estetic și bună etic, în măsura în care apară valorile umanului) și *literatură proastă* din toate punctele de vedere... [...] literatura adevărată poate fi privită ca o formă de rezistență la dictatură [...]. N-am avut curajul să-mi dau foc în piața publică, dar mi-am asumat curajul mai modest să scriu cu încăpățănare despre scriitorii români de azi și să fac, astfel, ca instituția literaturii să funcționeze într-o lungă epocă, deloc idilică [...] N-am putut spune totdeauna pe față adevărul. O putem face, din fericire, azi. Am preferat să nu scriu despre unele cărți, decât să scriu în doi peri. Puterea politică nu mi-a dat nimic, dar nici eu nu i-am dat nimic esențial din ceea ce am făcut eu. Nu mă dau victimă. Nu mă consider un rezistent activ [...]. Consider doar că mi-am făcut datoria și m-am străduit să nu-mi mint cititorii și să nu încurajez prostia, impostura, teroarea în lumea literelor... Am crezut și eu că sabia spiritului va învinge în timp și am visat mai multă îngăduință în lume. Optez și azi pentru o nouă îngăduință... Fiindcă nu putem construi o lume nouă cu o ură veche”⁷.

Cartea sa de rezistență din ultimele două decenii – și probabil cea mai bună apărută în România pentru tema respectivă – rămâne *Ficțiunea jurnalului intim*, o lucrare unică pe teritoriul literar autohton. Eugen Simion va propune în *Ficțiunea jurnalului intim* și un *Program în 10 puncte pentru diarismul românesc*, făcând distincțiile necesare între genurile jurnalelor: „1) Jurnale de călătorie/memorale/însemnări

ocazionale/condici gospodărești/cărți de cult; 2) La începutul sec. 19 în memorialele de călătorie încep să își facă loc, timid, și notațiile subiective/personale/intimitățile individului; 3) *Momentul Maiorescu*, cu un jurnal limitat la o experiență determinată; 4) *Generația lui Eliade* începe să creadă că jurnalul poate însemna ceva în literatură (Eugen Ionescu spune teribilist *jurnalul este mai important decât romanul*); 5) Conștiința jurnalului ca jurnal sau ca ficțiune este o cucerire recentă a criticii românești (studiul lui Simion fundamentând această idee - **n.n.**); 6) Mefiența marilor critici față de genul diaristic - *cazul Călinescu*, din rațiuni pur biografice; *cazul Lovinescu*, pentru că socotea că genul nu are teme estetic iar românii n-au vocația confesiunii (ambele temeri nefondate - **n.n.**); 7) Diariștii români sunt moralști și pamfletari, încondeindu-și contemporanii - Rebreanu, Lovinescu în *Agende*; 8) Cei mai mulți nu scriu cu gândul de a crea o operă (doar Șuluțiu, Radu Petrescu, parțial Eliade) ci mai mult un adjuvant al operei, un însoțitor de rang secund; jurnalul nu-i un laborator de creație/spațiu pentru antrenarea spiritului ci un loc de defulare: «când sunt bine scrise, bine diaristic vorbind, aceste defulări, provocări, bănci de date, albume cu impresii etc pot deveni scrieri literare de sine stătătoare»; 9) Când vor de la început să facă literatură și să fie primite ca literatură, jurnalele românești nu prea reușesc; 10) Gen tânăr la noi, genul diaristic are șanse mari în literatura română și chiar europeană, cu câteva condiții: să renunțe la polemismul dunărean, jalnic și mahalagesc [...], să devină mai reflexiv și existențial, în defavoarea pasiunii politice care la noi ia forme patologice; să fie mai puțin o colecție de bârfe și anecdote și mai mult și mai profund o cronică a interiorității; să facă din personajul jurnalului (*omul despre care se vorbește*) un om cu destin”⁸.

Disecând fenomenul, E. Simion sesizează, evident, diferența dintre jurnalul ca simplă descărcare de moment la Marin Preda și respectiv obsesia confesiunii continue, ce apare, să spunem, în întreaga creație a lui Octavian Paler. În 2004, la publicarea *Jurnalului intim/Carnete de atelier de Marin Preda*, Simion notează în *Introducere* rolul mai mult terapeutic decât literar al jurnalului pentru autorul *Moromeților*: „Preda nu-i un diarist convins, nu crede în valoarea acestui gen ambiguu

și nici nu-i vede utilitatea literară [...] Scopul ultim este ficțiunea, nu jurnalul. Dacă jurnalul intim poate intra într-o operă de ficțiune, atunci el și-a îndeplinit rolul. Dacă nu, nu. Întrebarea «la ce bun jurnalul» este tipică pentru mai toți diariștii. Scepticismul în privința utilității jurnalului nu îi împiedică pe diariști să noteze, în continuare, în caietele lor secrete. [...] Preda a înțeles «necesitatea interioară» de a nota zilnic într-un caiet secret dar nu este convins că însemnările acestea, fragmentare, grăbite, au valoare literară; ele pot avea doar trei îndreptări: a) au un rol terapeutic, ajută spiritul, într-o analiză lucidă, să-și regăsească stabilitatea și, astfel, să depășească starea de criză; b) pot însoți și lumina «pe dedesubt» creația majoră a unui scriitor, înregistrând înfrângerile omului care scrie; c) *ceea ce se trăiește, nu se scrie*, cu alte vorbe jurnalul înregistrează, mai cu seamă, golurile de existență sau răul de existență, răul de oameni decât stările de plenitudine. [...] Scriitorul a ținut un jurnal intim în momentele de criză morală (boală – **n.n.**) sau, sub o formă mai obiectivă, un jurnal de creație. Amândouă arată ce fin este prozatorul când este vorba de istoria din afară, cât de meticulos este în încercarea de a prinde ceea ce el numește «ideea integratoare»”⁹.

Pe de altă parte, Octavian Paler își ordonează fiecare carte sub semnul unui *scriu ca să mă descriu*, culminând cu *Autoportret într-o oglindă spartă*: „În acest «autoportret» îmi pun, mai explicit, o problemă mai veche. Ce am în urma mea? O biografie? Sau un destin? Biografia mea n-are nimic spectaculos. Poate doar faptul că am trăit ușor somnambolic, între realitate și vis, să fie interesant. Dar dacă văd în urma mea, cum înclin să văd, «un destin», mă lovesc de alte întrebări. M-am înșelat, oare, crezând că destinul este, în bună măsură, o consecință a caracterului nostru? [...] În rest, explicația pentru nevoia mea de confesiune e foarte simplă. Fiind un introvertit, nu am cum să scap de «eu». Nu pot să scriu dacă nu mă descriu”¹⁰.

Genurile biograficului, cartea din 2002, va încununa cumva acest ciclu tematic în care mai intră *Întoarcerea autorului*, 1981, *Ficțiunea jurnalului intim*, 2001, și „dacă încalc puțin frontiera dintre teoria literaturii și ficțiunea diaristică, aş putea cita în această ordine de preocupări și cele două jurnale”. „Cum am mărturisit de mai multe 109

ori, ideea de a scrie despre aceste genuri neomologate (jurnal intim, memorii, autobiografie) mi-a venit ținând eu însumi un jurnal. Pe măsură ce notam zilnic în caietele mele, mi-am pus problema acestui tip de literatură pe care critica română n-a acceptat-o multă vreme și, în câteva cazuri, (Călinescu, de pildă) n-a acceptat-o deloc. Bizuindu-mă pe scrierile teoretice de referință din acest domeniu și pe operele diaristice – străine și române - cunoscute, am încercat să dovedesc că există o ficțiune incipientă în jurnalul intim (o scriere care respinge deliberat convențiile literaturii) și, acolo unde ne așteptăm cel mai puțin, avem surpriza de a descoperi o veritabilă literatură. Scriitura intimă are, am voit să arăt, clauzele, particularitățile, pe scurt poetica ei, care se revendică dintr-o noțiune nesigură: *spontaneitatea*. Poetica spontaneității așadar, care poate aduce o scriere neliterară în spațiul mării literaturi. Mai mult decât atât: se poate substitui, și, în ultima instanță, un jurnal intim - socotit operă de mână a doua – poate să ia locul operelor de ficțiune zise exemplare. [...] Tema criticului/biograficului trece de la un comentariu la altul. Citind, acum, la rând aceste pagini analitice (despre scrieri confesive/memorii, autobiografii, eseuri autobiografice sau biografii propriu zise – **n.n.**) mi-am dat seama că, ori de câte ori mă apropiam de acest tip de literatură (subiectivă, intimă, documentară) reapăreau întrebările mele mai vechi despre disocierea făcută de Proust și reluată de Valery și alți esteticieni din secolul 20 privind *eul biografic* și *eul profund*. Cum putem să le separăm... nu merită oare eul biografic, adică omul trimis la plimbare, să ne interesăm de soarta lui? Și apoi: cine scrie memoriile, autobiografiile... a cui operă este opera nonfictivă, opera de confesiune: a eului profund (eul pur) sau a detestabilului eu biografic? [...] Nu se pune cred problema să ne întoarcem la critica biografică și să încercăm să explicăm opera literară prin incidentele vieții scriitorului... Se ridică însă altă chestiune în acest complicat dosar (al autorului trimis de 100 de ani în exil): ce se întâmplă când el, fără să se gândească prea mult la eul pur și la eul biografic, se apucă să scrie despre sine însuși și despre lumea prin care a trecut? Cu ce criterii judecăm aceste scrieri și cine este autorul care se ascunde în aceste confesiuni? Eul profund sau eul biografic? Nu cumva memoriile,

eseurile biografice, autobiografiile ca atare reprezintă o revanșă a autorului eliminat din ecuație?”¹¹.

Paradoxul diarismului, crede E. Simion, este următorul: dușman programatic al literaturii, bazându-se pe o ambiguă poetică a spontaneității, fugind de orice formă de ficțiune, jurnalul intim se transformă, când este bine scris și are ce spune, într-o formă specială de ficțiune. O autoficțiune, o *ficțiune a nonficțiunii*. „Ea rezistă în multe cazuri mai mult decât opera de ficțiune scrisă de același autor. [...] Jurnalul depinde, într-o oarecare măsură, de celebritatea, autoritatea celui care îl scrie, dar numai la început, ca stimul pentru lectură; numai scriitura diaristică asigură, în cele din urmă, viabilitatea jurnalului; numai ea poate da impresia că omul care se confesează are ce spune, trăiește ceea ce scrie și, mai ales, nu face literatură și nu vrea să impună despre sine o imagine de preț... numai așa jurnalul poate deveni dintr-un gen inutil, nesincer, cultivat doar de indivizii fără simțul creației, un gen literar care poate dovedi maturitatea unei culturi și capacitatea ei de a valorifica universul mic, infernul interior al individului, în fine *istoria fără istorie, mica istorie*”¹².

Aș încheia aceste (alte) schițe de (auto)portret cu câteva semnalări ale criticului în presa vremii, alegând la întâmplare, din vasta producție de câteva zeci de volume *CVLR, 1965-2012*, cinci receptări din 2007 (an ce mi-a revenit integral în proiectul complex al *Cronologiei vieții literare românești*, volum în curs de apariție – *CVLR 2007*) și aprecierile aduse criticului Eugen Simion în acel an, de către Horia Gârbea, G. Dimisianu, I. Simuț, Alex Ștefănescu, A. Gh. Olteanu, cărțile puse în discuție fiind tocmai *Timpul trăirii...*, la a cincea ediție integrală – revăzută și adăugită în 2007, dar și cele dedicate lui Mircea Eliade – *Nodurile și semnele prozei* și, respectiv, *tânărului* Eugen Ionescu.

Eugen Simion este înfățișat de Horia Gârbea, la rubrica săptămânală din „Jurnalul național”, nr. 4398, *La timpul mărturisirii*, fiind trasat drumul tânărului universitar de la Paris, Sorbona IV, dintr-un 1971 echivalent cu un *Jurnal* „de o intensă libertate intelectuală” – deja incompatibil cu *Tezele din Iulie* ale aceluiași an – și până în 2006, când Ed. Corint retipărea același jurnal parizian – *Timpul trăirii, timpul mărturisirii*, al unui Simion

aflat la apogeul carierei sale. „Între acel moment 1971 și prezent, Eugen Simion așază o operă impunătoare, jalonată de volumele succesive din seria *Scriitori români de azi*, care scanează practic toată literatura română postbelică, sute de ediții, prefețe, contribuții la editarea manuscriselor lui Eminescu, doctorate ale unor autori care au ajuns să conteze în literatura contemporană etc. Interesul arătat de Eugen Simion lui Mircea Eliade a crescut cu trecerea timpului, și cea mai recentă lucrare pe care scriitorii o pot găsi este reeditarea unui eseu despre cunoscutul istoric al religiilor. Cu câțiva ani în urmă, profesorul Simion a realizat o carte de convorbiri cu un tânăr discipol (Andrei Grigor – *În ariergarda avangardei n.n.*) în care își ia «timpul mărturisirii» evocând o existență și o carieră ce nu au fost cruțate de priviri sceptice și de contestări, dar care, în prezent, au greutate și strălucire în realitatea noastră culturală». Este publicat și un fragment reprezentativ din *Jurnalul parizian*: „Cultura continuă să rămână o șansă a omului, un spațiu al libertății lui, și, dacă reținem ceva din istorie, este faptul că sabia spiritului învinge în cele din urmă. Cred și eu, cum cred mulți scriitori, că într-o lume în care bogăția și puterea sunt distribuite în chip inegal, popoarele se pot confruntă, în chip egal, în domeniul culturii. Șansa de a ne impune prin valorile noastre spirituale ne stă în față. De aceea creația nu poate fi completă, definitivă, *timpul trăirii și timpul mărturisirii coincid și se influențează*”¹³.

G. Dimisianu vorbește despre *Viziunea totalității la Eugen Simion*, în sensul dorinței de a epuiza orice subiect pe care-l atacă într-o carte: „«Un spirit al amplitudinii», «al întregului», «un spirit al totalității», aceștia sunt termenii deseori folosiți de Simion pentru a-l caracteriza pe Eliade dar care i se potrivesc și lui însuși. Spuneam și mai sus: *critica sa este mobilizată de viziunea totalității*. Se poate vedea în multe din cărțile sale, în trilogia critică închinată *ficțiunii jurnalului intim* și la fel în acest studiu fundamental consacrat operei epice a lui Mircea Eliade [...] Un act semnificativ de recuperare a unui scriitor din exil a întreprins în epocă Eugen Simion, atunci când i-a rezervat lui Mircea Eliade un capitol în *Scriitori români de azi* (vol. 2, 1976). Îl încadra astfel pe fostul proscris unei serii din care făceau parte Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, Lucian Blaga,

Camil Petrescu, G. Călinescu, Vasile Voiculescu, Al. Philippide și alți importanți scriitori români din secolul XX, manifestați înainte și după al doilea război mondial, până în contemporaneitate. Pe toți criticul îi evalua cu măsuri exclusiv estetice. Și Eliade și ceilalți, rezulta din cartea lui Eugen Simion, aparțineau prin operă literaturii române, indiferent de circumstanțele biografice. Capitolul despre Mircea Eliade din *Scriitori români de azi* Eugen Simion mereu l-a îmbogățit, până ce a devenit carte de-sine-stătătoare. A publicat-o în 1995 sub titlul *Mircea Eliade. Un spirit al amplitudinii*. A fost tradusă în Franța și în Statele Unite. După zece ani criticul a reluat-o și i-a dublat, aproape, numărul de pagini, schimbându-i și titlul care va fi acum *Mircea Eliade. Nodurile și semnele prozei*. [...]”¹⁴.

Portretul făcut de I. Simuț etalonului numit G. Călinescu i se potrivește perfect lui Eugen Simion însuși, criticul ce se întoarce mereu, și el, la clasiicii literaturii, în special în ultimele sale cărți: „Personalitate unică, G. Călinescu nu poate deveni un model, pentru că este inimitabil și irepetabil. Cunosco această opoziție de principiu la ideea de model, instrumentalizată periodic împotriva lui G. Călinescu. Nu cred nici eu că un critic tânăr își construiește o carieră pe bază de modele, dar cu termeni de comparație trebuie să lucreze. Titu Maiorescu nu a fost un model, ci un reper pentru E. Lovinescu. După cum E. Lovinescu a fost pentru G. Călinescu un termen de comparație, ocazie de polemică sau dialog al ideilor, pentru formarea propriei gândiri critice. De la debutul lui Nicolae Manolescu și Eugen Simion din anii '60, G. Călinescu nu mai are apărători la fel de statornici și de convingători. Dacă nu cumva greșesc, G. Călinescu nu se află astăzi printre referințele criticilor tineri. Ei continuă o simptomatică atitudine de repudiare a *modelului călinescian*, [...] Frecventarea criticii lui G. Călinescu poate reda «bucuria de a trăi în intimitatea clasicilor» (II, 661), poate reinventa acel atât de necesar sentiment de «contemporaneitate în clasicitate», care ne lipsește astăzi într-un mod atât de păgubitor pentru integralitatea și integritatea literaturii române. Uitându-l pe G. Călinescu sau refuzându-i arogant posteritatea, noile promoții de scriitori și critici nici nu știu ce pierd: simțul valorilor clasice, permanente, ca rațiune a existenței umane”¹⁵.

Alex Ștefănescu remarcă tinerețea spiritului lui E. Simion, și, paradoxal, vocația ludică pentru un, aparent, „universitar rigid”: „Această mobilitate a gândirii critice evidențiază tinerețea spiritului lui Eugen Simion. Dincolo de încruntarea pe care o afișează în fața lumii, fostul președinte al Academiei Române are o libertate și chiar o exuberanță a gândirii, ignorate de cei care îl descriu, caricatural, ca pe un universitar rigid și intratabil. Ca să nu mai vorbesc de talentul său literar, de umorul subțire, plin de farmec, profesat capricios, dintr-un fel de răsfaț intelectual, care lui i se potrivește ca nimeni altcuiva”¹⁶.

A. Gh. Olteanu – în *Timpul lecturii* – recomandă a cincea ediție a cărții lui Eugen Simion, *Timpul trăirii, timpul mărturisirii. Jurnal parizian*, prefată de Antonio Patraș, Ed. Corint, 2006: „Cine vrea, așadar, să afle ceva sau cât mai multe despre această infinitate tematică a vieții pariziene – prin extrapolare, occidentale – a deceniului 8 al secolului trecut, le găsește în *Jurnalul parizian* al lui Eugen Simion, evocate, comentate, interpretate, întoarse pe toate fețele, cu doza de subiectivitate creatoare – inerentă literaturii confesive – a unei mari personalități a culturii române, într-un stil variat, agreabil, alert, fără prețiozități, nesofisticat, franc, adecvat, dar și cultivând, adesea, cu fervoare, cu voluptatea unui viciu, paradoxul. De n-ar fi talentul scriitoricesc incontestabil al autorului – narator, evocator, portretist –, mulțimea temelor, unele aride prin însăși natura lor, ar putea crea cititorului o stare de disconfort. [...] Dacă lectorul din 1977 al *Jurnalului parizian* era interesat și chiar fascinat de istoria curentă a Franței, cel de acum, la 30 de ani de la prima ediție, ia act de o istorie deja defunctă: revolta studenților, din 1968, a devenit o amintire – deși alte revolte i-au luat locul –, generalul De Gaulle și Jean-Paul Sartre au murit și faldurile uitării îi acoperă aproape complet, Eugen Ionescu și Emil Cioran au trecut și ei într-o lume mai calmă și, chiar dacă mai continuă să suscite debateri contradictorii, polemice uneori, tind să devină capitole bifate de istoricii culturii. *Timpul trăirii* și *timpul mărturisirii* sunt evisisimultane în *Jurnalul parizian*. *Timpul lecturii* e însă în succesiune. Diferența e determinată, întâi de toate, de vârsta celui care citește și de aceea a celui care recitește. În 2006, multe dintre temele abordate în

anii '70 ai secolului trecut, multe dintre aspectele vieții occidentale evocate atunci sunt familiare cititorului de acum. [...] Cititorul din 2007 nu mai află nimic nou: violență și mârłanie avem și noi din belșug. Niciunul dintre genurile literare ficționale nu e, probabil, atât de divers în receptare ca acela al literaturii confesive, care notează spontan sau memorialistic evenimentul. Și genul diaristic e și el ficțiune, după convingerea exprimată tranșant de Eugen Simion, comentând o afirmație a lui Valéry: «Orice confesiune cuprinde, în chip fatal, o ficțiune: din clipa în care confesiunea se lasă scrisă, ceva se întâmplă cu ea. Limbajul îi dă altă dimensiune, o scoate din sărăcia și din adevărul ei, devine un produs al imaginației. De aceea cred că orice jurnal intim este o ficțiune a nonficțiunii»¹⁷.

Eugen Simion, omul proiectelor culturale totale și duse până la capăt, contrar tipicului adamism românesc (de a demara un proiect fără a-l mai încheia), practică o critică lucidă, cu sistem, de anvergură, ca și marele său înaintaș și model (E. Lovinescu), cum semnificativ îl portretiza și Șerban Cioculescu în 1974: „Are darul formulărilor pregnante și al pătrunderii în mijlocul fenomenului literar, într-un cuvânt, al intuiției critice lucide și elegante, de o aleasă urbanitate [...]”¹⁸. Încheiem cu o imagine simbolică pentru cel care a avut dintotdeauna vocația unei conștiințe critice, pentru care factorul estetic a primat în fața celui politic: o reverență venind tocmai din partea lui Nicolae Manolescu, considerat cumva, de unii lectori, într-o opoziție (falsă) în timp cu E. Simion, sau, cel puțin, perceput ca făcând parte dintr-o zonă literară diferită: „Ceea ce distinge critica lui E. Simion este judecata cumpănită și limpede. [...] De numele lui este asociat «succesul» de public al unor scriitori, indiferent de valoarea lor: prin E. Simion au ajuns la cunoștința multora M. Preda și Nichita Stănescu, M. Eliade (postbelic) și Marin Sorescu. [...] La 70 de ani, E. Simion e neobosit. Ne dă speranța că vom fi și noi la fel. Ce poate fi mai extraordinar decât să-ți închei viața cum ai început-o: citind și scriind? Omagiul meu se îndreaptă spre cititorul și criticul care nu abandonează. [...] *Eugen Simion este cel mai important critic al literaturii noastre postbelice*”¹⁹.

Note

¹ O variantă prescurtată a studiului inițial *Eugen Simion – Imaginea criticului în jurnale și convorbiri. Schițe pentru un autoportret* a apărut în limba engleză în revista „DICE”, nr. 20.2/2023, sub titlul *The Figure of the Literary Critic in Diaries and dialogues (Outlines of a Self-Portrait)*; o altă variantă aproximativ integrală a studiului, în limba română, este în curs de apariție în revista „Punctul critic”; fragmentele de față aprofundează anumite idei și completează textul inițial scris în limba română.

² Eugen Simion – *În ariergarda avangardei. Convorbiri cu Andrei Grigor*, Ed. Univers enciclopedic, București, 2004, pp. 337–338.

³ Eugen Simion – *E. Lovinescu, scepticul mântuit*, ediția a II-a, Ed. Grai și Suflet – Cultura națională, București, 1996, cap. XVII, *Scepticul mântuit*, pp. 202–203.

⁴ *În ariergarda avangardei*, op. cit., p. 218 și p. 338.

⁵ Eugen Simion – *Convorbiri cu Petru Dumitriu*, ediția a doua revăzută și adăugită, Ed. Mercuțio, București, 1998, *Cuvânt-înainte* la ediția a II-a, pp. 9–11, p. 203, 207, 227 și *O autobiografie spirituală*, pp. 285–300.

⁶ *În ariergarda avangardei*, op. cit., pp. 352–353.

⁷ *O lume nouă nu se poate construi cu o ură veche* – interviu luat de George Arion, „Flacăra”, 1 martie 1990, reluat în *Moartea lui Mercuțio*, ediția a II-a, Fundația Scribul Românesc, Craiova, 2002, pp. 340–348.

⁸ Eugen Simion – *Ficțiunea jurnalului intim*, Univers enciclopedic, București, 2001, III. *Diarismul românesc*, 13. *Un program în 10 puncte pentru diarismul românesc*, pp. 81–83.

⁹ Marin Preda – *Jurnalul intim/Carnete de atelier de Marin Preda*, Ed. Ziua, București, 2004, *Introducere* de Eugen Simion, pp. V–XXV.

¹⁰ Octavian Paler – *Autoportret într-o oglindă spartă*, Ed. Polirom, București, 2004.

¹¹ E. Simion, 2002, *Genurile biograficului*, Univers enciclopedic, București, 2002, *Prefață*, pp. 7–9, *Pactul cu istoria*, pp. 11–39, *Jurnale, jurnale...*, pp. 221–225.

¹² *Ibidem*, op. cit.

¹³ Andrei Milca – *CVLR. Anul 2007*, Ed. Muzeul Național al Literaturii Române, 2023, pp. 610–611.

¹⁴ *Ibidem*, op. cit., pp. 540–542.

¹⁵ *Ibidem*, op. cit., pp. 281–282.

¹⁶ *Ibidem*, op. cit., pp. 794–795.

¹⁷ *Ibidem*, op. cit., p. 984.

¹⁸ Șerban Cioculescu, în *E. Lovinescu, Scepticul mântuit*, op. cit., 1996.

¹⁹ *În ariergarda avangardei*, op. cit., 2004, pp. 291–292.